

Flensborgs »anerkendelse« af den provisoriske regering.

AF

HOLGER HJELHOLT

Samme dag, den 24. marts 1848, som den provisoriske regering dannedes i Kiel og udstedte sit kendte opråb om den ufri fyrste og om at ville føre regeringen i »vor retmæssige hertugs navn, for at værne om hans og landets ret«, sendte den en cirkulærskrivelse til de forskellige myndigheder¹. Den provisoriske regering opfordrede heri under henvisning til proklamationen de pågældende myndigheder til at fortsætte deres virksomhed i henhold til de bestående love. Endvidere anmodedes man om omgående at meddele, at man havde modtaget cirkulærskrivelsen. Til magistraten i Flensborg by indgik denne skrivelse først den 26., en søndag, og efter enstemmig vedtagelse i de to bykollegier — rådet og deputeretkollegiet — afsendtes der til den provisoriske regering en anerkendelsesskrivelse.

Fra dansk side blev denne beslutning, som naturligt var, både da og senere udsat for skarp kritik. Således hedder det i et brev 15. april 1848 fra toldkontrollør i Flensborg Svend Møller: »Dette overilede skridt er senere blevet strængt dalet [sic] af den menige mand og havde nær udbrudt til oprør i byen, førend de danske tropper trak ind«². Og i M. F. Blaunfeldts »Minder fra Sønderjylland« (1876) fortæller han, der på

¹ Eksemplarer af den findes bl. a. i et bind Verordnungen und Verfügungen pro 1848 i Rigsarkivets bibliotek.

² Sønderjydske årbøger 1902, 149.

den tid virkede som advokat i Flensborg, at han, da anerkendelsen skete, vovede at bemærke, at denne anerkendelse i sig selv var »en insurrektion«, altså oprør¹.

Nu er det imidlertid givet, at sådan kan i hvert fald ikke alle bykollegiernes medlemmer have set på det. Dertil kender vi alt for godt forskellige af medlemmernes politiske og nationale standpunkt. Lad os et øjeblik se på sammensætningen af kollegierne.

I spidsen for den 8 mand stærke magistrat stod førsteborgmesteren, justitsråd Christian Friedrich Callisen, der var udnævnt umiddelbart af kongen. Callisen² var søn af general-superintendenten i Slesvig af samme navn, født 1806, studerede i Kiel, ansattes senere i slesvig-holsten-lauenborgske kancelli og var, da han i 1845 udnævntes til borgmester i Flensborg, kommitteret i generaltoldkammer- og kommercekollegiet. Professor Christian Paulsen, der selv havde søgt embedet, skriver i sin dagbog, at kongen havde sagt, at en slesvig-holstener i alt fald ikke skulle komme til Flensborg³. Med Callisens udnævnelse var Paulsen »ganske tilfreds«. C. var en dygtig embedsmand, og som »styrende borgmester« måtte hans politiske holdning selvfølgelig få stor betydning. Denne holdning kan vistnok betegnes nærmest som konservativ helstatsmand med et slesvig-holstensk islæt, men det følgende vil i øvrigt belyse dette udførligere.

2.-borgmesteren hed Jürgen Lorenzen, og af de 6 rådmænd var justitsråd Friedrich August Niemann (født i Kiel 1790) tillige politimester (udnævnt 1838), medens justitsråd Otto Diderich Holm (født 1792 i Møgeltønder) tillige var bysekretær (udnævnt som sådan 1834). Blandt de 4 andre

¹ Minder fra Sønderjylland, 111.

² Se om ham A. Halling: Beiträge zur Familiengeschichte des Geschlechtes Callisen (1898), 191, 200, 202, 205 f.

³ Christian Paulsens Dagbøger. Ved Knud Fabricius og Johs. Lomholt-Thomsen (1946), 342. Sml. Darstellung derjenigen Charactere, welche in ... Flensburg an unserer ... Revolution ... Antheil genommen haben. (1850), 4.

rådmænd fandtes Flensborgs to stænderdeputerede, den kendte agent Heinrich Carstensen Jensen og kancelliråd Hans Petersen Schmidt. De var begge velkendte som loyale og kongetro mænd, fra hvem man så vist ikke kunde vente sig noget i retning af »insurrektion«.¹

Det borgervalgte deputeretkollegium bestod af 24 medlemmer, halvdelen for St. Marie sogn, halvdelen for St. Nicolai og St. Hans. Af de 24 var de to »oldermænd«, den ene valgt for St. Marie, den anden for de to andre sogne. Blandt de 24 fandtes i hvert fald mange udpræget dansksindede medlemmer, og under den følgende slesvig-holstenske besættelse kommer adskillige af dem i konflikt med de nye slesvig-holstenske myndigheder². Dette gælder f. eks. købmændene F. N. Friedrichsen, C. Schwennsen, P. A. Petersen og J. Nøbbe, og det gælder en mand som B. B. Raffenberg, der som »den sande grund« til sin vægring ved at adlyde en ordre fra de slesvig-holstenske magthavere anførte, at han var født i Danmark og ikke vilde modvirke sine landsmænd.

Men kender man således i hvert fald mange magistratsmedlemmers og deputeredes politiske indstilling, er det klart, at den »enstemmige« anerkendelse af den provisoriske regering ikke kan betyde en lignende enstemmig tilslutning til dennes politik. Beslutningen om anerkendelsen må være et kompromis, ved hvilket enhver af de deltagende har forbeholdt sig sin egen opfattelse. Anerkendelsen er af rent formel natur, og den betyder, som vi om lidt skal se førsteborgmesteren gøre gældende, kun, at magistraten erklærer sig villig til at rette sig efter de anordninger, som den øjeblikkelige magthaver udsteder! Dette kompromis måtte under omstændighedernes tryk være vel egnet til at samle de forskellige hoveder, men selvfølgelig skete dette ikke uden brydninger.

Disse brydninger afspejler sig ikke i de officielle akter.

¹ Se om H. C. Jensen og H. P. Schmidt M. F. Blaunfeldt: *anf. arb.*, 84 ff. Sml. P. Lauridsen: *Da Sønderjylland vaagnede*. VII (1922), 11 ff.

² Se herom Afd. 167 (C. XII). 1. Nr. 504 a og C. XIX. 1. Nr. 81 i landsarkivet i Slesvig.

Disse viser os kun den »umotiverede« enstemmighed. I et møde af begge kollegier den 25. marts besluttes det¹ i anledning af den provisoriske regerings proklamation af 24., at spørgsmålet om eventuel anerkendelse af regeringen skal udsættes, til der kommer en officiel meddelelse fra den. Ligeledes *enstemmig* vedtages det samtidig for at berolige borgerne at offentliggøre følgende erklæring: Vi vil (kræver), at hertugdømmet Slesvigs stilling fortsat skal forblive ganske som hidtil, og dette gælder også dets forbindelse med Holsten («Wir wollen die ungeschmälerte Fortdauer der bisherigen Stellung des Herzogthum Schleswig und dessen Verbindung mit dem Herzogthum Holstein»). Offentliggørelsen af erklæringen skete straks ved trykte sedler.

Den følgende dag, søndagen den 26., vedtoges det derpå, efter at den provisoriske regerings opfordring af 24. var ankommet, at anerkende regeringen og straks sende den meddelelse herom². Vedtagelsen var atter enstemmig, men af de deputerede var Raffenberg dog fraværende. Det besluttedes at lade denne vedtagelse bekendtgøre ved trykken og ledsaget af følgende erklæring: Vi erklærer, at byens kasse, sparekassen, filialbanken, bankierforretningen, told og post og andre offentlige institutioner står under borgerskabets værn. — Vi erklærer, at ingen vil blive udsat for overlast på grund af sine politiske anskuelser, men enhver vil nyde borgerskabets fulde beskyttelse.

Den officielle protokol, hvori disse enstemmige beslutninger er indførte, indeholder, som sagt, intet om foregående debatter, intet om motiveringen for de foretagne skridt. Vil man vide noget nærmere om, hvad der lå bagved de tagne beslutninger, er man nødt til at gå til andre kilder end de officielle.

Af samtidige eller så godt som samtidige kilder er der to, som jeg skal omtale. En passant bemærker jeg, at det kan være ret sandsynligt, at fyldigere og bedre kilder engang kan komme for dagen. — Den første kilde er et lille skrift, som D. E. Ruggaard i 1848 udgav, og som hedder: Flensburg. Darstellung

¹ Se protokollen 1848—65 (nr. 236, 3) i Flensborg byarkiv.

² Se nævnte prtk.

seines Zustandes und Verhaltens während des schleswig-holsteinischen Aufruhrs, entworfen von einem Flüchtling¹. Rugaard er kun udgiver; forfatteren angiver sig som flygtning, der 3. august 1848 forlod Flensborg. Grundlaget for skildringen er, siger han, en af ham selv ført dagbog samt flere ham tilstillede notitser. Forfatteren er sikkert den samme (en fra Flensborg flygtet lærer), der i Rugaards »Maanedskrift og Repertorium for Almue-Skolelærere« 1848 nr. 23 meddeler forskellige efterretninger om Flensborgs skoler under oprøret. Sandsynligvis er det den hjælpelærer ved pigeskolen, P. Jensen, der først i august måtte forlade Flensborg på grund af sin danske indstilling².

Den anden kilde er et i Flensborg i 1850 udkommet anonymt skrift: *Darstellung derjenigen Charactere, welche in der Stadt Flensburg in unserer so ganz ohne Veranlassung hervorgerufenen Revolution thätigen Antheil genommen haben . . .*³ Skriftet er et udpræget partiskrift, der sværter modstanderne groft i lignende ordvalg, som man plejer at møde i valgkampe. Men det indeholder mange, så vidt skønnes, troværdige enkeltheder om de pågældende personers — ja ikke karakterer, men handlinger i det bevægede år 48.

Af senere kilder er der grund til at nævne den skildring af hjulmager, senere værkfører J. H. J. Kruse, som pastor Fr. Graae giver i *Slesvigske Provindsialefterretninger I* (1860), 292 ff. J. H. J. Kruse, der dengang var hjulmager, var blandt Flensborgs aktive danske. Endvidere skal nævnes Blaunfeldts før omtalte erindringer, idet også Blaunfeldt spillede en rolle under begivenhederne — eller i hvert fald var tilskuer til disse. Endelig bør også de artikler anføres, som broskriver Christian Hansen, junior, offentliggjorde i *Slesvigske Provindsialefterret-*

¹ Citeres i det følgende som Flensburg.

² Ueber die angebliche Vertreibung dänisch-gesinnter Einwohner der Herzogthümer Schleswig-Holstein (1849), 23.

³ Citeres som *Darstellung*. — Det kom også i dansk oversættelse: *Characteristik af de Mænd osv. Hos Elisabeth Kardel: Die Stadt Flensburg u. die politischen u. nationalen Zeitströmungen . . .* (1929), 174 formodes forfatteren at være Meng, d. v. s. Hans Hansen Meng, der havde været fuldmægtig hos bysekretæren.

ninger II (1862): Fragmente, die commerziellen, politischen, communalen u. nationalen Zustände der Stadt Flensburg ... betreffend.

Før jeg prøver med de nævnte kilder som grundlag at kaste lidt lys over stemninger og begivenheder i de hektiske martsdage i Flensburg, skal jeg lige omtale en »oplysning«, som Elisabeth Kardel giver om agent Jensens holdning i sit lille skrift *Die Stadt Flensburg und die politischen und nationalen Zeitströmungen um die Mitte des 19. Jahrhunderts* (1929)¹. Ifølge denne oplysning modtog agent Jensen den 16. marts — altså to dage før Rendsborgmødet! — sin afsked som rådmand efter egen ansøgning. Elisabeth Kardel finder hans afskedsansøgning på dette tidspunkt »sælsom«, men tænker sig, at den kan skyldes, at han er klar over, at der ikke længere er plads i magistraten for det af ham repræsenterede standpunkt, helstatsmandens, siger hun². Imidlertid skyldes E. K.s »oplysning« en læsefejl, da Jensen ikke fik sin afsked 16. marts, men 16. maj, således på et tidspunkt, da slesvig-holstenerne var herrer i byen, og hans ansøgning om afsked var resultatet af et slesvig-holstensk pres³. Den nye overpræsident havde anmodet ham om at indgive den!

I Rendsborgmødet den 18. marts, hvor slesvigske og holstenske stænderdeputerede mødtes og udførte de slesvig-holstenske krav til den danske regering, deltog af de to flensborgske stænderdeputerede H. P. Schmidt, ikke H. C. Jensen. Nogen protest mod de slesvig-holstenske beslutninger ses det ikke, at Schmidt dristede sig til, men været enig i dem har han afgjort ikke.

Rendsborgmødet satte lavinen i skred. Meddelelserne om det må senest dagen efter være nået Flensburg, og i den førnævnte lærers dagbog hedder det, at om aftenen den 19. — det var en søndag — ilede en tysksindet, flensborgsk læge gennem

¹ Skriftet har jeg kritiseret i *Hist. Tidsskr.* 9. r. VI, 176–79.

² Kardel: *Anf. arb.*, 49 f, sml. 57.

³ *Smst.*, 48 anm. 94. Callisens citerede skrivelse af »19. marts« er, som originalen tydeligt viser, af 19. maj.

gaderne og forkyndte revolutionen!¹ I foreningen Casino førtes samme aften en heftig strid om de nyeste hændelser i landet. Politimester Niemann, der dagen efter af en loyal borger blev underrettet om lægens revolutionsforkyndelse, mente imidlertid, at han nok bare havde drukket lidt for meget!

Nogle få dage senere, den 22., besluttede man i Flensborg efter opfordring af den slesvig-holstenske regering at oprette en sikkerhedsvagt². I denne var alle borgere under 60 år forpligtet til at gøre tjeneste. Som fører for den valgtes den ovenfor omtalte dansksindede købmand Claus Schwennsen.

Efterretningen om den provisoriske regerings dannelse natten mellem den 23. og 24. må den 24. være nået til Flensborg, hvor for øvrigt advokat J. Bremer, som regeringen vilde have som medlem, var bosat. Det er imidlertid ud fra det foreliggende kildemateriale ikke gørligt nøjagtigt at konstatere forløbet af de begivenheder den 24. og 25., som denne efterretning — og efterretningerne om, hvad der skete i København — udløste i Flensborg. Medens den officielle protokol, som nævnt, kun kender eet møde af bykollegierne på disse to dage, nemlig den 25., omtales i lærerens skildring møder både den 24. og 25.³, uden at han dog ved noget nærmere om det sidste møde. »Darstellung«⁴ taler om et møde den 24., men synes ikke at kende mødet den 25. Det forekommer imidlertid rimeligt, at det meste af, hvad der berettes om mødet den 24., gælder mødet om formiddagen den 25., og at der — i hvert fald officielt — kun fandt dette møde sted nævnte to dage.

Men hvorledes det nu end forholder sig hermed, har det interesse at se lidt på, hvad der anføres om de handlende personers optræden. Af magistratsmedlemmerne synes 2. borgmesteren, Jürgen Lorenzen, efter de nævnte kilder at være blevet stærkt ophidset over efterretningerne om den ejderdanske

¹ Kardel: Anf. arb., 3. Hermed stemmer skildringen i Slesvigske Provindsialefterretninger. II (1862), 307.

² Smst., 51.

³ Smst., 4 og 6.

⁴ Smst., 22.

bevægelse i København og ikke at have lagt dølgsmål herpå¹. Man må altså regne med, at han var stemt for den provisoriske regerings anerkendelse. I samme retning skal begge oldermændene i deputeretkollegiet, Henning Henningsen og J. N. Petersen, have virket², hvad der er troligt nok efter det, vi i øvrigt kender til deres sindelag. Når det siges, at der i kollegiet var 15 stemmer for, 9 imod³ — kollegiet talte 24 — tør dette dog ikke opfattes som et udtryk for, at der var 15 »slesvig-holstenere« og 9 »danske«. Blandt de 15 har der formentlig været flere, der, sådan som forholdene lå, fandt det opportunt at anerkende oprørsregeringen. Hvad tallene 15—9 angår, skal jeg i øvrigt bemærke, at ifølge den officielle protokol var der i mødet den 25. kun 22 deputerede til stede. Af de to fraværende var den ene (Korsholm) dansk, den anden (Vieth) tysksindet.

Bykollegiernes møde på rådhuset må antages at have fundet sted under en vis indflydelse — eller pression — af sammenstimlede borgere — af begge partier. På slesvig-holstensk side optrådte naturligt nok Jürgen Bremer, medens vi på dansk side træffer den før nævnte hjulmager Kruse⁴. Den sidste hørte til de dansksindede flensborgere, som de slesvig-holstenske myndigheder senere arresterede og sendte i fængsel, og under forhøret erklærede Kruse frejdigt, at han med iver havde opponeret imod, at magistraten skulde anerkende den provisoriske regering⁵.

I skriftet »Flensburg« omtales, at man ved nævnte »folkemøde« fik kendskab til, at den deputerede Vieth og rådstuebetjenten Lohse var sendt til Rendsborg for at udbede sig 1000 geværer med bajonetter til værn for Flensburg⁶. I forbin-

¹ Flensburg, 4. Sml. Darstellung, 23, hvor forskellige ytringer af ham anføres, som han skal have fremsat den 26.

² Darstellung, 22; Flensburg, 5; Slesv. Provindsialefterretninger II, 307.

³ Flensburg, 5; Slesv. Provindsialefterretninger II, 307. Sml. Darstellung, 22.

⁴ Flensburg 5; Slesv. Provindsialefterretninger I, 301.

⁵ Landsarkivet i Slesvig. Afd. 167. 1. Nr. 504 a: Skrivelse ²⁸, 7 48 fra den provisoriske regering med bilag.

⁶ Flensburg, 6; sml. meddelelsen i Darstellung, 8 om Rönneknamp,

delse hermed skal jeg nævne, at borgmestre og råd i Slesvig den 25. skrev til Flensborg magistrat, at der på landevejen mellem Flensborg og Slesvig var blevet beslaglagt 21 kasser med geværer¹. Det opgaves, skrev borgmestre og råd, at disse var bestemt for Flensborgs borgerskab, og havde Flensborg magistrat anerkendt den provisoriske regering, skulde de straks blive udleverede. I et svar den 26. fra Flensborg magistrat hedder det, at den provisoriske regering, om hvilken hidtil ingen officiel meddelelse er indløbet, endnu ikke er anerkendt; i øvrigt skal geværene, der er tilbudt den flensborgske borgervæbning, i går være ankommet til byen².

Imidlertid indløb den officielle meddelelse fra den provisoriske regering netop om morgenen den 26. til Flensborg, og et nyt møde af bykollegierne — med tilhørende «folkemøde» eller folkesammenstimlen — afholdtes. I dette møde gennemførtes, som tidligere er nævnt, den enstemmige anerkendelse af regeringen. Købmand C. S. Sibbers skal, da resultatet meddeltes, have indvendt, at sagen kunde vente, og at man i hvert fald først burde indkalde en borgerforsamling, men han afvistes kort³. At det har kostet flere af de dansksindede medlemmer megen overvindelse at tiltræde den enstemmige beslutning, kan sluttes af deres forgrædte ansigter, da de kom ud fra mødet⁴. Meddelelsen om anerkendelsen udløste derimod hos de tilstedeværende slesvig-holstenere — og disse var blandt de sammenstimlede i stort flertal — overvældende jubel.

Denne jubel udsprang selvsagt fra den betragtning, at anerkendelsen betød den flensborgske byøvrigheds tilslutning til «oprøret». I den tysksindede købmand P. A. Lorecks dagbog

der siges at have forskrevet 1000 geværer med bajonetter. I en skrivelse ²⁵/₉ 1850 til magistraten fra den flensborgske afdeling af den slesvigske forening henlægges sendelsen til Rendsborg til den ²⁷/₃ 48. Flensborg byarkiv nr. 862, fasc. 2.

¹ Flensborg byarkiv nr. 148.

² Smst.

³ Slesvigske Provindsialefterretninger I, 302; Darstellung, 4; Slesv. Provindsialefterretn. II, 311.

⁴ Darstellung, 4; Slesv. Provindsialefterretn. II, 310.

hedder det også under 26. marts, at bykollegierne i byens navn erklærede sig *for* den provisoriske regering¹. Men når man betænker bykollegiernes sammensætning, kan man næsten sige sig selv, at en sådan opfattelse ikke kan være rigtig. Den enstemmige anerkendelse skyldtes sikkert ikke en almindelig begejstring for den provisoriske regering, men Callisens og andres fremhævelse af, at man måtte »vige for overmagten, anerkjende og finde sig i alt«, som det siges i et brev 2—3 uger senere fra Flensborg². Da oprørstroppeerne næste dags aften rykkede ind i Flensborg, savnede sådanne argumenter ikke vægt. At en resolut dansk optræden fra magistratens side derimod kunde have generet slesvig-holstenerne betydeligt, er vel givet, men den havde dog næppe haft de vidtrækkende følger, som Christian Hansen i sin artikel i 2. bd. af Slesvigske Provindsialefterretninger tænker sig³. Han finder bl. a., at man så havde undgået Tysklands indblanding i sagen.

Et vidnesbyrd om, at »anerkendelsen« ikke må opfattes som en tilslutningserklæring, foreligger der yderligere i et udkast af Callisen til svarskrivelsen til den provisoriske regering⁴. I dette hedder det nemlig, at anerkendelsen sker »im Interesse der öffentlichen Ordnung«, en begrundelse, der jo giver mulighed for flere fortolkninger. Men endvidere findes der fra samme dag en konceptskrivelse fra magistraten til den provisoriske regering, hvori bekymringen for, hvordan det skal gå den flensborgske handel, om det kommer til krig mellem slesvig-holstenerne og Danmark, stærkt kommer til orde⁵. Det betones i skrivelsen, at byens merkantile interesser i høj grad knytter sig til Danmark, næsten alle flensborgske købmænds handel går for en stor del derhen, og mange af de handlende har næsten

¹ Andreas Lorck Schierning: Die Chronik der Familie Lorck (1949), 117.

² Sonderj. årb. 1902, 149.

³ Slesvigske Provindsialefterretninger II, 308 f.

⁴ Flensborg byarkiv nr. 148. Akta betr. Korrespondenz mit der prov. Reg. in allgemeinen Verwaltungssachen 1848.

⁵ Smst.

hele deres formue udestående i Danmark. Magistraten lægger regeringen dette indtrængende på hjerte, for at ethvert skridt, der vil virke forstyrrende herpå, om muligt kan undgås!

Som nævnt indfandt der sig allerede den 27. om aftenen slesvig-holstensk militær i Flensborg. Denne første slesvig-holstenske besættelse varede knap 14 dage, idet den danske hær efter slaget ved Bov den 9. april besatte byen. Den nyindsatte danske regeringskommission for hertugdømmet Slesvig afkrævede dagen efter slaget ved en cirkulærskrivelse embedsmændene en erklæring om deres loyalitet¹. Der anmodedes om inden 24 timer at afgive svar på 7 nærmere formulerede spørgsmål: Først, om man var rede til ifølge sin undersåttlige pligt og embedsed at adlyde de bestående love eller bestemmelser, der gaves af de retmæssige myndigheder, og om man havde vist dette sindelag ved en erklæring til den såkaldte provisoriske regering. Punkt 3, 4 og 5 spurgte, om man eventuelt havde erklæret sig rede til at følge den provisoriske regerings ordrer og i så fald af hvilke grunde, da nævnte regering ikke var indsat eller anerkendt af landets herre, samt hvilke lovstridige handlinger man havde foretaget. Som sidste spørgsmål (6 og 7) skulde man svare på, hvordan man var blevet klar over den provisoriske regerings ulovlighed, og hvilke forholdsregler man så havde truffet for at modvirke skridt, man måtte have taget ifølge denne regerings påbud.

Hvorledes svarede nu de flensborgske magistratsmedlemmer på disse inkvisitoriske spørgsmål?² Jeg indskyder, at ingen af magistratsmedlemmerne var flygtet væk fra byen sammen med oprørshæren. Borgmester Callisens erklæring afgaves først 17. april³ og indledes med en principiel betragtning over den

¹ Se pk. »Embedsmændenes erklæringer om deres loyalitet ifølge cirkulære af 10. april 1848« i kommissionens arkiv i rigsarkivet.

² Se den foreg. anm. nævnte pk. — Fra rådmand Brix findes ingen erklæring. Om Brix se Darstellung, 24, hvorefter man må formode, han er blevet i byen. Men måske er han rejst bort efter 9. april.

³ Grunden hertil var hans fraværelse på en rejse til Rendsborg, som han foretog sammen med andre i den hensigt at opnå en standsning af

holdning, som han havde indtaget — og også fremtidig vilde indtage. Som borgmester havde han og i forståelse med magistraten sat sig som opgave efter evne at sørge for opretholdelsen af ro og orden og sikkerhed for personer og ejendom, og derfor havde han efterkommet den provisoriske regerings påbud, så længe den havde magten. Denne rettesnor vilde han også fremtidig i påkommende tilfælde følge. Anerkendelsen af den provisoriske regering den 26. marts var sket under omstændighedernes tryk, og denne regering havde han kun anset for en »faktisk bestående«.

Som Callisen motiverede også de andre magistratsmedlemmer deres anerkendelse af den provisoriske regering med det tungtvejende hensyn til opretholdelsen af ro og orden. I de udpræget dansksindede medlemmers motivering møder man desuden udtryk for det sørgelige i denne anerkendelse. Således skriver rådmænd M. Holst, der for øvrigt også senere under det slesvigholstenske styre trådte ud af magistraten: »Man måtte vige for magten; under forholdenes tryk forblev der ingen anden udvej åben for mig, og det skete udelukkende for at værne min elskede fædreneby under den truende fare og opretholde ro og orden i den, som Gud ske lov heller ikke er bleven forstyrret«. Agent Jensen, der benævner »anerkendelsen« som en erklæring om at efterkomme den provisoriske regerings bestemmelser, hævder at have afgivet denne, da han, vigende for magten, deri så det eneste middel til at bevare ro og lovlighed i byen, afvende dens undergang og bevare den for Hans Majestæt kongen. Kancelliråd H. P. Schmidt føjer til sin motivering: ro og orden en bemærkning om, at i tilfælde af ikke-ankendelse vilde en anden, ikke mådeholden (nicht gemässigte) øvrighed være blevet sat i magistratens sted.

Hvad svarene på spørgsmålet (pkt. 6) om, hvorledes man var blevet klar over den provisoriske regerings ulovlighed, angår, følger de øvrige magistratsmedlemmer for så vidt ligeledes

fjendtlighederne. Se E. Kardel: *anf. arb.*, 55 f. — I en skrivelse ¹⁴ til den overordentlige regeringskommission omtaler Callisen dette (i landsarkivet i Slesv. Afd. 167. 1. Nr. 504 a).

Callisen. Også her mener man dog af nuancerne i udtrykkene at kunne aflæse vedkommendes politiske overbevisning. Holst har altid, skriver han, anset den såkaldte provisoriske regering for en ulovlig øvrighed. Det kalder agent Jensen den også, medens H. P. Schmidt udtaler, at han ingensinde har kunnet anse den for en lovlige øvrighed. Som sådan har ganske vist heller ikke de andre betragtet den, men denne negative formulering: ingen lovlige (gesetzlich) bestående øvrighed tillader formodentlig flere fortolkninger og indeholder i hvert fald ikke så stærk afstandtagen.

Efter slaget ved Slesvig den 23. april og den danske hærs følgende tilbagetog blev slesvig-holstenerne igen herrer i Flensborg. At de var i høj grad forbitrede over den holdning, som befolkningen og magistraten havde vist efter slaget ved Bov, gav sig udtryk på forskellig vis. Den 28. april indkaldtes magistraten til møde på rådhuset for at stå skoleret over for de to af den provisoriske regering til overordentlige regeringsbefuldmægtigede for hertugdømmet udnævnte mænd, P. A. v. Harbou og C. F. Jacobsen¹. Borgmester Callisen gjorde her rede for det princip, bykollegierne havde fulgt siden den provisoriske regerings dannelse og krigsudbrudet: Det havde været bykollegiernes udelukkende bestræbelse at varetage byens bedste under de indtrådte omstændigheder uden hensyn til politiske anskuelser. Ud fra dette synspunkt havde man bøjet sig for den til enhver tid rådende magt.

I en skriftlig erklæring 1. maj gentog Callisen disse synspunkter: Bykollegiernes opgave havde været at opretholde ro og orden og værne personer og ejendom. Opgaven var samtidig under hensyn til de herværende forhold at holde sig fjern fra al politik. Da Hans Majestæt kongens tropper besatte byen, udtalte magistraten sig på lignende vis og anbefalede byen til kongens nåde. En anmodning om besked om de deputeredes politiske sindelag afvistes og blev heller ikke opretholdt. Callisen føjer til for sit eget vedkommende, at han havde meddelt krigs-

¹ De pågældende akter findes i landsarkivet i Slesvig. Afd. 167 (C. XII). 1. Nr. 504 a.

minister Tscherning, at han måtte fastholde sin mening om her-tugdømmernes forbindelse, hvorefter det var betydet ham, at han ikke kunde være med i den deputation, der skulde mod-tage kongen.

Denne sidste oplysning kan jo nok have bidraget til at stemme de slesvig-holstenske myndigheder blidere mod førsteborgmeste-ren. Og de nøjedes, som sagt, med at udrense af magistraten den udpræget kongetro agent Jensen. I en erklæring af 28. april havde H. C. Jensen vedstået sin overbevisning, at kun kongen selv kunde løse ham fra den troskabsed, han havde aflagt. Noget senere — i juni — fik også rådmand Holst sin afsked, ganske vist efter egen ansøgning, men den var jo grundet i forholdene¹. Af overpræsident Liliencron karakteriseres Holst som »en ægte flensborger«, en betegnelse, der i hans mund var alt andet end rosende!

— — —

Alle gode gange er tre, siger man. Callisen skulde også endnu en gang komme til at gøre rede for magistratens stilling til magthaverne. I august 1849 måtte det slesvig-holstenske politi-regimente i Flensborg vige for den neutrale bestyrelseskommis-sion, og byens dansksindede åndede leitet op. Slesvig-holstenske aviser forkyndte triumferende, at magistraten vilde nægte at »anerkende« den nye myndighed, men det var hen i vejret og vilde heller ikke have ligget i flugt med magistratens hidtidige holdning. Da Tillisch imidlertid i juli 1850 som overordentlig regeringskommisær overtog styret af Slesvig, suspenderedes ganske kort efter både Callisen og Holm fra deres stillinger². 3 måneder senere blev der afkrævet dem erklæringer om deres deltagelse henholdsvis som valgdirektør og valgkommisær ved de af den provisoriske regering forordnede valg i maj 48 til den

¹ De pågældende skrivelser findes i landsarkivet i Slesvig. Afd. 167. 1. Nr. 504 a.

² Se herom og om det følgende pk. Flensborg I, Slesv. min. 1. dpt. nr. 220 i rigsarkivet.

tyske nationalforsamling. I november 50 afskedigedes derefter endeligt såvel Callisen som Holm¹.

I sin pågældende erklæring dokumenterede Callisen, at han havde opponeret, endda kraftigt, mod afholdelsen af de nævnte valg. Ved en skrivelse af 28. april havde han gjort den provisoriske regering opmærksom på, at forholdene i Flensborg var sådanne, at det for tiden var fuldkommen ugørlig at foretage disse valg. Men herom vilde den provisoriske regering intet høre. I en ny skrivelse — af 30. april — betonedes Callisen bl. a., at ønsket om Slesvigs optagelse i det tyske forbund ikke var fremherskende i Flensborg. Den provisoriske regering svarede, at han havde at rette sig efter de udstedte bestemmelser! Callisen lod derefter valget foretage.

I 1848, udtalte Callisen videre i sin erklæring, havde han handlet ud fra den opfattelse, at det retteste var at forblive i sit embede for herved at undgå større ulykker. Heri havde også et af de deputerede udtalt ønske bestyrket ham. Derfor havde han rettet sig efter de faktisk bestående autoriteters befalinger, når han ikke ved modforestillinger havde kunnet opnå at ændre disse. »Hvorvidt dette forhold har været rigtigt, og om man herved har opnået, at administrationen blev holdt i regelmæssig gang, må jeg overlade til et højere skøn«.

Hovedsynspunktet i Holms erklæring var naturligvis det samme som Callisens. Holm betonedes ligeledes, at man jo først havde søgt at afvende valgets foretagelse, og i en senere privat-skrivelse til Tillisch bedyrede han, at han aldrig nogensinde havde været en tilhænger af Slesvigs optagelse i det tyske forbund. Bestræbelserne herfor havde han stedse set på som overgreb og uret.

Callisens og Holms erklæringer var indhentede af magistraten, hvis karakter var stærkt ændret ved nyudnævnelser, men hvor der også sad mænd, som havde siddet der hele oprørstiden igennem, som J. Lorenzen og H. P. Schmidt. Da magistraten

¹ Jeg skal ikke komme ind på de nærmere omstændigheder herved, men kun nævne, at Callisen senere fik en stilling i Lauenborg. A. Halling: Beiträge zur Familiengeschichte des Geschlechtes Callisen, 206.

sendte erklæringerne videre til regeringskommissæren, skete det ved en betænkning, der nærmest gik ud på, at en ting både kan være hvid og sort.

På den ene side, hedder det i betænkningen, kan man ikke anerkende som rigtig »i den udtalte almindelighed« den sætning, at en lokalebedsmand om gørligt under alle omstændigheder skal forblive på sin post og adlyde enhver faktisk bestående regerings befalinger, såfremt man ikke kan få dem modificerede. Men på den anden side må det fremhæves, at var Callisen og Holm blevet afskedigede på grund af fortsat vægring ved at afholde valgene og erstattede med ukyndige og fanatiske slesvig-holstenere, vilde dette have været til største skade for byen.

— — —

Det fremgår, mener jeg, af den foregående redegørelse, at der ikke kan tillægges bykollegiernes anerkendelse den 26. marts 1848 af den provisoriske regering nationalpolitisk betydning. Anerkendelsen var ikke, som Blaunfeldt udtalte, en »insurrektion«, og den var heller ikke en erklæring *for* den provisoriske regering. Det princip, som Callisen valgte som rettesnor for bykollegiernes optræden, gjorde det muligt for bykollegierne at fungere under de skiftende herrer, og fra et flensborgsk synspunkt havde dette i hvert fald store fordele. Men det valgte princip holdt endvidere de nationalpolitiske modsætninger noget fra livet, samlede de mange hoveder under een hat og rettede opmærksomheden på, hvad der var fælles for alle: byens bedste.

Det valgte princip indebar, som også af Callisen antydet, at man ikke blandede sig i, hvilken nationalpolitisk opfattelse de enkelte medlemmer af bykollegierne hyldede. Medlemmernes indstilling under opgøret mellem ejderdanske og slesvig-holstenisme må man søge udforsket ad andre veje. Her vil jeg kun betone, hvad P. Lauridsen tidligere stærkt har gjort, at man ikke vil kunne dele medlemmerne i ejderdanske og slesvig-holstenere. Ingen af disse kategorier passer i hvert fald på den flensborgske førsteborgmester, der med megen taktisk dygtighed prøvede på at styre den gamle handelsbys skib så godt som muligt gennem brådsøerne.

Resümee.

An demselben Tage, dem 24. März 1848, wo die sogenannte provisorische Regierung in Kiel gebildet worden war als Organ der revolutionären schleswig-holsteinischen Bewegung, schickte sie an die Behörden der Herzogtümer ein Reskript wegen ihrer Machtübernahme. Dieses Schreiben gelangte den 26. an den Magistrat der Stadt Flensburg, und in einer Sitzung beider Stadtkollegien wurde die Anerkennung einstimmig beschlossen. Von schleswig-holsteinischgesinnten Einwohnern Flensburgs wurde dies mit Jubel begrüßt, andererseits von dänischgesinnten scharf verurteilt.

Nun kennt man aber ganz gut die nationalpolitische Haltung vieler Mitglieder der Stadtkollegien, und es ist ausgeschlossen, dass viele Mitglieder sich für die Ziele der revolutionären Bewegung haben erklären können. Man ist daher genötigt, die Anerkennung von einem anderen Gesichtspunkt aus zu beurteilen.

Nun verhält es sich so, dass der Magistrat in der Folgezeit mehrmals genötigt wurde, sich über seine Haltung auszusprechen. Nach dem 9. April 1848 waren die Dänen wieder Herren in der Stadt und verlangten von den Magistratsmitgliedern Auskünfte über ihre Haltung. Am Ende desselben Monats rückten die Schleswig-Holsteiner abermals ein, und der Magistrat wurde aufs neue zur Rede gestellt. Endlich 1850 wurde Dänemark wieder Herr im Lande, und neue Erklärungen wurden vom Magistrate eingeholt.

Der erste, dirigierende Bürgermeister der Stadt war Christian Friedrich Callisen, Sohn des Generalsuperintendenten C. in Schleswig. Halten wir uns hier an seine Erklärungen. Die Aufgabe, heisst es in seiner ersten Erklärung an die dänische Regierung im April 48, welche ich mir als Bürgermeister . . . seither im Einverständnisse mit dem Magistrat gestellt hatte, ist die gewesen für die Aufrechthaltung der Ruhe und Ordnung sowie für die Sicherstellung der Personen und des Eigentums nach Kräften zu sorgen. In Folge hiervon habe ich den Aufträgen der Behörden der provisorischen Regierung so lange wie diese Macht-haber waren Folge geleistet, und ich würde nach meinem pflichtmässigen Dafürhalten diese bisher befolgte Regel auch ferner vorkommenden Falls zur Anwendung bringen müssen. . . In demselben Sinne erklärte C. sich später den Behörden der provisorischen Regierung gegenüber: man wollte das Beste der Stadt wahren und leistete deshalb der jedesmal herrschenden Gewalt

Folge. »Die Aufgabe war dabei in Berücksichtigung hiesiger Verhältnisse sich von aller Politik fern zu halten«.

Von diesem Gesichtspunkt ausgehend gelang es C. während der dreijährigen Kriegeszeit die Administration Flensburgs in regelmässigem Gange zu erhalten. Wie man auch sein Verhalten während dieser Jahre beurteilen werde, ist es gewiss nicht zu verkennen, dass durch sein Verbleiben auf seinem Posten grössere Uebelstände für die Stadt und deren Bevölkerung vermieden worden sind. Entschieden muss man aber in Abrede stellen, dass die sogenannte Anerkennung den 26. März bedeutet, dass Flensburg sich zugunsten der revolutionären Politik erklärt hat.
